

lede tidsrum, hvormed ikke sagt, at bogen ikke på mange væsentlige punkter kaster nyt lys over den maritime side af Danmarks historie. Det er eksempelvis slående, så tit de danske konger stod til søs i egen, høje person. Den megen tid på havet dokumenteres ved formlen »Datum in navi nostra probe«, der samtidig godtgør, at dette var kongelige skibe. Og et »fund« er sandsynliggørelsen af, at et kalkmaleri i Udbyneder kirke er det opsigtsvækkende store *Maria*, som blev bygget af kong Hans og siden af Christian II så sørgeligt afhændet for en slik i Nederlandene. Trist at Barfod ikke nåede at tilføje en henvisning til Niels Probsts fortrinlige artikel med et rekonstruktionsforslag netop af dette skib – publiceret i *Marinehistorisk Tidsskrift* 1990 nr. 2.

Med bogen om flådens fødsel skulle det nu være slut med den ensidige fokusering på kong Hans og hans skibsværft i Nakskov fjord. Formuleringen er anmelderens, for forfatteren er besynderligt beskeden med at fremhæve sit hovedresultat. Men flådens tilblivelse var altså en proces, der forløb fjortenhundredtallet igennem, og i forbifarten får *Holmen* – at forstå som en af øerne ved hovedstaden – også tildelt en tidlig rolle. Det er ikke ringe resultater at fremvise.

Anders Monrad Møller

ERICH HOFFMANN: Spätmittelalter und Reformationszeit. Geschichte Schleswig-Holsteins 4. Band, Teil 2. Neumünster, Karl Wachholtz Verlag, 1990. 517s.

Professor Hoffmann, netop fratruddet sin lærestol i Slesvig-Holstens historie ved Kiels Universitet, har efter ti års arbejde færdiggjort en skildring af de gamle hertugdømmers historie i senmiddelalder og reformationstid. Vel har denne flittige og produktive forsker skrevet om andre tidsperioder helt frem til samtids-historien, men sine fleste kræfter har han nedlagt i arbejdet med middelalderhistorien som vi må tro at hans hjerte især banker for. Inden for den har han gennem et livs forskning placeret sig som en bredt orienteret fagmand der foruden hjemstavnsens især har dyrket nordisk historie, hanse-, forfatnings-, og kirkehistorie. Han har derfor forudsætningerne for at sætte hertugdømmernes historie ind i en bred sammenhæng, og lad det med det samme være sagt: det foreliggende værk er en lykkelig syntese af nyere tysk og dansk forskning om emnet.

Traditionen med hensyn til udformning af Slesvigs og Holstens historie er lang og har altid stået i et forhold til den politiske udvikling i samfundet som helhed, fra pointering af 'den historiske ret' over nationalitetsmodsatningen til den nyeste tids afspænding. I den geniale slesvigholstenske historiker Georg Waitz' Schleswig-Holsteins Geschichte I-II (1851-52) indtog den politiske historie og forfatningshistorien naturligt nok førstepladsen, og der blev her grundlagt en tradition for vægtningen af historiens enkelte sider som genfindes i nærværende arbejde. Helt frigjort er professor Hoffmann imidlertid fra den gamles uvilje mod de danske. Hans afslappede forhold til det nationale ses måske allerbedst i skildringen af Niels Ebbesen der ses som en modig forkæmper for den jyske adels retskrav, ikke som nogen dansk Vilhelm Tell og nationalhelt. Omvendt er den kullede greve heller ikke skildret som den der støder porten til Slesvig op for tyskheden. Det er dog næppe tilfældigt at forfatteren fortsat kalder Gerhard for 'den Store' med begrundelse i hans politiske og militære evner og menneskelige træk.

Forfatterens omfattende orientering har været til gavn for værkets horisont. Slesvig og Holsten forstås naturligvis i deres forhold til kongeriget Danmark, men langt bedre skildret end i danske fremstillinger er 'landenes' forbindelse til de tyske territorialmagter og til hansestæderne, især til Lübeck. Værket efterlader virkelig et indtryk af Slesvigs og Holstens politiske placering i det nordeuropæiske rum og af de fyrster og den adel der handlede og styrede. Læseren må så affinde sig med en sparsommere dækning af sociale og økonomiske vilkår for de ikke politisk aktive befolkningslag. Det er karakteristisk at den såkaldte senmiddelalderlige krise skildres som en krise, men det var den kun for godsejerne. For de fæstebønder der overlevede, har de ubesatte gårde og landgildefaldet givet bedre levevilkår. Alene for Sydslesvigs vedkommende har Bjørn Poulsen kunnet vise hvilket overraskende rigt materiale der faktisk findes til de lavere stænders historie (Land-By-Marked. To økonomiske landskaber i 1400-tallets Slesvig. Flensborg, 1988).

Professor Hoffmann mener at det nationale 19. århundrede og det her behandlede tidsrum er de to perioder der har givet landet Slesvig-Holsten sit grundpræg. Kendetegnende for den ældste er dannelsen af Slesvig og Holsten som territorier på linje med de nordtyske fyrstendømmer, deres indbyrdes sammenknytning som følge af den dynastipolitik schauenburgere og de første oldenburgere førte og endelig deres dynastiske forbindelse med Danmark i 1460 som blev begyndelsen til den overnationale helstat. Også den statslige side af reformationen har hans store interesse. Disse temaer bliver da centrum i fremstillingen, men også spørgsmålet om byernes opkomst behandles indgående og med henvisning til forfattere der måtte have andre meninger. Det er et indiskutabelt fortrin ved bogen at selvom der er tale om en syntesepræget, bred fremstilling er der i noter blev plads til kilde- og litteraturhenvisninger. Her kommenteres den videnskabelige litteratur også i et vist omfang. Noteapparatet bærer både vidnesbyrd om forfatterens egne mange afhandlinger der i denne sammenhæng får karakter af forarbejder, og af forfatterens lærdom generelt. Hans kendskab til dansk forskning er forbilledligt.

Fremstillingen er grundig, afbalanceret og rolig, man fristes til at sige objektiv, men også uden de skarpe og overraskende synspunkter. Teksten fremtræder indbydende udstyret med illustrationer, og især må en række gode kort fremhæves. Alt i alt er den solide fremstilling et værk der trygt kan anbefales.

Esbén Albrechtsen

TORBEN HOLCK GOLDING: Miniature- og Emaillemaleri i Danmark 1606-1850. 1991. Tekst- og billedbind i kassette på henh. 252 og 236 sider. 800 kr.

»Miniaturekunsten er ikke den kunst at male små billeder, for det – i sig selv – er ingen kunst. Miniaturekunsten er en teknik, en form for maleri, udført med specielle farver på en bestemt malegrund og med særlig penselføring«. Således lyder forfatterens definition på det emne, han siden midten af 1940'erne til i dag med mellemrum har beskæftiget sig med, og som nu er smukt præsenteret i et omfattende tekstbind og et tilsvarende billedbind med 503 illustrationer hvoraf en del i farve.